

دانش آموز مقید به نوشته کتاب می شود و این خوب نیست

پای صحبت دبیران دینی و قرآن شهر چابهار

یونس باقری
مهدی مروجی

اشاره

مثل اینکه نوار گذاشته باشند. بعد از خودشان می‌خواهم که تک تک بخوانند.

ع جایی را که شما خوانده‌اید از بچه‌ها می‌خواهید که دوباره بخوانند؟

ع **اربابی**: بعضی وقت‌ها می‌بینم که آیه سخت است، تکرار می‌کنم.

ع چقدر از وقت کلاس شما را درس قرآن می‌گیرد.

ع **اربابی**: ۱۵ تا ۲۰ دقیقه. بیشتر از این نمی‌شود.

ع ترجمه را چه می‌کنید؟

ع **اربابی**: ترجمه را به دانش‌آموز می‌دهم. آن‌ها را گروه‌بندی می‌کنم. وقتی دانش‌آموزها نظرشان را بیان کردند، من هم نظر را در آخر می‌گویم و آن‌ها نتیجه نهایی را در برگه یا دفترهای ترجمه یادداشت می‌کنند.

ع بخش معارف را چه می‌کنید؟

ع **اربابی**: در خصوص معارف نکات مهم را لابه‌لای تفسیر آیات توضیح می‌دهم.

ع اگر شما مؤلف کتاب بودید، چه چیزهایی را در کتاب می‌گنجانید که جایشان الان در کتاب خالی است؟

ع **اربابی**: در بخش قرآن من از حرکت گذاری

موضوع گفت‌وگوی این نشست نقد و بررسی کتاب‌های دینی و قرآن دوره متوسطه است که در استان سیستان و بلوچستان، شهرستان چابهار با حضور آقایان **حاج مولوی روشندل**، دبیر عربی و قرآن و امام جمعه موقت این شهرستان، **متکی**؛ **حسین شهداوی** و سرکار خانم‌ها **اربابی** و **میری** برگزار شد. در این گفت‌وگوی صمیمی همکاران با توجه به بافت منطقه استان سیستان و بلوچستان مواردی را به منظور اصلاح و بهبود کیفیت تدریس درس دینی و قرآن دوره متوسطه مطرح کرده‌اند که امیدواریم مورد توجه خوانندگان عزیز قرار بگیرد. با هم متن این مصاحبه را می‌خوانیم.

ع **خانم اربابی**، فرض کنید که وارد کلاس می‌شوید و یک درس جدید از کتاب دینی و قرآن می‌خواهید تدریس کنید. لطفاً مراحل تدریس را بفرمایید.

اربابی: درس را با تلاوت از کتاب شروع می‌کنم. اول خودم برای آن‌ها قرائت می‌کنم و آن‌ها گوش می‌دهند؛

در این کتاب، چون مباحث مفهومی و تلاوت قرآن کریم با هم تلفیق شده‌اند، یعنی هم تفسیر و معارف و هم تلاوت و روان‌خوانی با هم آمده‌اند، این‌ها همه تحت الشعاع معارف قرار گرفته‌اند، و دانش آموز کمتر به تلاوت و روان‌خوانی توجه می‌کند

قرآن کریم بحثی مستقل است و دانش آموز باید در مرحله اول بر خواندن قرآن کریم تسلط داشته باشد. اما در این کتاب، چون مباحث مفهومی و تلاوت قرآن کریم با هم تلفیق شده‌اند، یعنی هم تفسیر و معارف و هم تلاوت و روان‌خوانی با هم آمده‌اند، این‌ها همه تحت الشعاع معارف قرار گرفته‌اند، و دانش آموز کمتر به تلاوت و روان‌خوانی توجه می‌کند.

ع حاج آقا، اگر قرار باشد شما این کتاب را بازنویسی کنید، در بخش قرآن چه کارهایی می‌کردید که جا افتاده است و باید بیاید؟

ع روش‌سندل: به نظر من چیز خاصی جا نیفتاده است. تنها چیزی که کم داریم، کم‌اعتنایی و کم‌توجهی بعضی از دانش‌آموزان ما به قرآن کریم است.

ع الان بین دانش‌آموزان اهل تسنن همین کتاب تدریس می‌شود؟

ع روش‌سندل: ضمیمه‌ای دارد که مباحث فقهی است و جدا تدریس می‌شود.

ع خانم اربابی فرمودند که قرآن‌هایی که بچه‌ها در خانه‌ها یا مسجدها دارند، رسم‌الخط کتاب‌های ما را رعایت نکرده است. حاج آقا روش‌سندل شما بفرمایید که آیا این رسم‌الخط با رسم‌الخطی که در قرآن‌های این منطقه وجود دارد، تعارضی پیدا می‌کند؟

ع روش‌سندل: نه. به نظر من تعارض ندارد و فقط تفاوت‌های جزئی وجود دارد.

ع خب سرکار خانم میری، شما بفرمایید به کلاس که وارد می‌شوید، چه می‌کنید. ممکن است روش تدریس شما با دوستان دیگر تفاوت داشته باشد.

ع میری: وقتی وارد کلاس می‌شوم، از آیات شروع می‌کنم. اول خودم می‌خوانم و بعد از دانش‌آموزانی که ممتازتر هستند و تمایل دارند که آیات قرآن را بخوانند، کمک می‌گیرم. آیات که تمام می‌شوند، شروع می‌کنیم به ترجمه آیاتی که جلسه قبل گفته بودم. دانش‌آموزان با ترجمه‌ای که در خانه نوشته‌اند، سر کلاس می‌آیند. بعد از اینکه بچه‌ها آیات را خواندند، آن‌ها را گروه‌بندی می‌کنم و سرگروه و زیرگروه تعیین می‌کنم. سرگروه‌ها در جایگاه من قرار می‌گیرند و از زیرگروه‌ها آیات را می‌پرسند.

ع خانم میری، حاج آقا روش‌سندل فرمودند که بخش آیات تحت‌الشعاع بخش معارف قرار گرفته است. به نظر شما وزن بخش قرآن نسبت به معارف کمتر شده یا بیشتر است؟

ع میری: فرمایش آقای روش‌سندل تا حدودی درست است.

ع خانم میری، به نظر شما در بخش قرآن کتاب‌ها چه چیزی از قلم افتاده است و باید اضافه شود تا بخش قرآن این کتاب تکمیل‌تر شود؟

ع متکی: اگر دانش‌آموزان ما در روخوانی مشکل دارند، این مشکل برمی‌گردد به دوره ابتدایی و متوسطه اول.

ناراضی هستیم.

ع به رسم‌الخط انتقاد دارید؟

ع اربابی: نه، رسم‌الخط خوب است، ولی در علائم وقف، دانش‌آموز نمی‌داند در این آیه که می‌خواند کجا وقف لازم است.

ع پس شما درباره رسم‌الخط حرفی ندارید و فکر می‌کنید که علائم وقف جایشان خالی است؛ مانند همان علائم سجاوندی.

ع اربابی: بله.

ع به نظر شما به جای علائم وقف سجاوندی مثل صلی، قلی و...، نقطه و ویرگول و دو نقطه و علامت سؤال بیاید چه‌طور است؟

ع اربابی: آن وقت با رسم‌الخط قرآن ما فرق می‌کند. مشکل خاص ما در اینجا این است که اکثر دانش‌آموزان در خانه‌هایشان کتاب‌های زبان اردو و پاکستانی را دارند و رسم‌الخط فارسی قرآن وجود ندارد.

ع پس رسم‌الخط کتاب‌های درسی ما را بچه‌های چاپهار در خانه‌هایشان ندارند و از آن استفاده هم نمی‌کنند.

ع متکی: بله، بیشتر در محدوده نوار مرزی این‌طور است؛ مثلاً در کنار سراوان، زابل و چاپهار. چون اکثر این‌ها در اینجا یک خانه و در پاکستان هم یک خانه دارند و اعتقاد خاصی نسبت به قرآن دارند. اکثراً هم قرآن را هدیه می‌دهند.

ع آیا پیش آمده است که دانش‌آموزی نسبت به خط کتاب‌های دینی و قرآن اشکالی بگیرد و بپرسد چرا این‌ها با هم یکی نیستند؟

ع اربابی: بله، و من در کتاب درسی آن‌ها برایشان توضیح می‌دهم که این‌ها چه تفاوت‌هایی با هم دارند.

ع آقای شهداوی، شما چه روشی را در تدریس دارید؟ **ع** شهداوی: بنده از همین شیوه استفاده می‌کنم. باید اضافه کنم که شیوه و روال قرائت قرآن خیلی خوب است. امیدوارم در سال‌های بعد هم همین روال دنبال شود و قرآن و دینی از هم جدا نشوند.

ع آیا موافقید که آموزش و پرورش برای درس‌های دینی و قرآن دو کتاب آماده کند؟ نظرتان درباره این کار چیست؟

ع متکی: من مخالفم.

ع اربابی: من هم مخالفم.

ع آیا مایلید دلایل مخالفتتان را بفرمایید؟

ع متکی: همین کاری که الان انجام می‌شود، درست است. هر درسی می‌آید، آیاتی را مطرح می‌کند و براساس آن آیات مطالب درسی را ارائه می‌دهد که این خیلی عالی است. قبلاً این‌طور نبود.

ع یعنی این دو تا یکی بمانند؟

ع متکی: ما بر همین روش تأکید داریم.

ع حاج آقای روش‌سندل شما بفرمایید.

ع روش‌سندل: نظر من با آقای متکی یکی نیست. به نظر بنده، بهتر است قرآن کریم را جدا تدریس کنند و این دو درس با هم نباشند. برای اینکه روان‌خوانی و روخوانی

اگر در ابتدایی و متوسطه اول درست کار شود، این روش ما، یعنی روش تلفیقی، خیلی عالی است.

ع یعنی گلایه شما این است که دانش آموزان توانایی‌های لازم برای خواندن قرآن را در دوره متوسطه دوم ندارند؟

ع متکی: بله، همین‌طور است. مسئله دیگر این است که همکاران ما آنچه را که مؤلفان کتاب در نظر گرفته‌اند، اجرانی می‌کنند.

ع شاید دلیلش این باشد که همکاران روش تدریس نمی‌دانند.

ع متکی: بله، درست است. از خانم میری سؤال کردید که اگر شما مؤلف کتاب بودید، چه می‌کردید. به نظر من خوب بود در پایان هر قسمت پیام آیه آورده شود. جای ترجمه آیه هم خالی است. بیشترین مشکل را دانش آموزان ما در پیام آیه دارند.

ع می‌توانید بیشتر توضیح بدهید؟

ع متکی: دانش آموزان نمی‌توانند پیام آیه را استخراج کنند

ع آقای روشندل شما هم همین نظر را دارید؟

ع روشندل: بله، قوه استنباط آن‌ها ضعیف است.

ع آقای روشندل، همین مشکلی را که آقای متکی اشاره کردند، شما به زبان خودتان بفرمایید.

ع روشندل: چون دانش آموز معانی آیات را به درستی درک نکرده است و روی تلاوت قرآن هم تسلط ندارد، در قسمت استخراج پیام آیه دچار مشکل می‌شود.

ع خانم اربابی شما چه‌طور؟

ع اربابی: من هم کاملاً موافق هستم. دخترها هم این مشکل را دارند و خیلی هم جدی است.

ع متکی: وقتی آیه را آوردند، این پیام را زیر آن بیاورند. دانش آموزان فکر می‌کنند که وقتی ما پیام را می‌دهیم، حتماً باید خود سوره و آیه آن را بدانند. الان دانش آموزان ما با ترجمه خیلی راحت‌تر هستند. همان‌طور که ترجمه را حفظ می‌کنند، پیام را هم می‌خواهند حفظ کنند. البته برای نمره می‌خواهند حفظ کنند. ما باید آن‌ها را سوق بدهیم به سمت یادگیری. چون یادگیری پایداری بیشتری دارد و کمتر فراموش می‌شود.

ع خانم اربابی شما می‌خواستید درباره موضوعی صحبت کنید. لطفاً بفرمایید.

ع اربابی: می‌خواستم بگویم علامت گذاری‌ها دقیق‌تر باشد و یک راهنمایی داشته باشیم که این آیه تمام شد؛ حالا با خط تیره باشد یا نماد دیگری. حداقل دانش آموز باید متوجه شود که اینجا که وقف می‌کند، حرکت آخر کلمه چه تغییری می‌کند.

ع این‌ها را در دوره ابتدایی به بچه‌ها یاد می‌دهند. آقای متکی هم گفتند، مشکل اصلی این است که دانش آموزان در واقع با آن توانایی که لازم است، وارد دبیرستان نمی‌شوند.

ع اربابی: اما سال چهارم دبیرستان وزن آیات و

هماهنگی درس‌های آن کم است.

ع منظورتان را از هماهنگی بفرمایید.

ع اربابی: مثلاً در درس اول نیازمندی موجودات هستی به خداوند آمده است. در قسمت آیات درس، با توجه به اینکه قرائت هم هشت نمره دارد و ما باید یک سوره را هم کار کنیم، دو ساعت وقت، با این مطالب درسی اصلاً هماهنگی ندارد. تازه تعداد آیات درس نیازمندی، هم کم است یا آیات درس دوم کم‌اند. مثلاً می‌گوید: «قل هو الله احد.» من از دانش آموز چه چیزی را امتحان بگیرم؟ این آیه را که حفظ است. آیات آن قسمت را بیشتر کنند و بحث قل هو الله احد را هم چون همه دانش آموزان بلد هستند، در متن قسمت معارف بیاورند. ما آیات توحید در ولایت یا توحید در مالکیت را کم داریم. ما بحث‌های خیلی شیرینی داریم. واقعا بحث‌های سال چهارم با سن بچه‌های این دوره متناسب است؛ چه برای پسر چه برای دختر. اما دبیر وقت کم دارد.

ع حاج آقا روشندل، سر کلاس دینی و قرآن شما چه اتفاقی می‌افتد؟ الان فقط اهل تسنن به کلاس شما می‌آیند یا شیعه‌ها هم هستند. چه روشی برای تدریس دارید؟

ع روشندل: در بعضی از مدارس و کلاس‌ها فقط اهل تسنن هستند، ولی کلاس اول که در دبیرستان **امام علی (ع)** تدریس می‌کنم، ترکیبی از شیعه و سنی حضور دارند. روش من در تدریس دینی و قرآن این است که ابتدا خودم یک‌بار آیات را روان برای دانش آموزان می‌خوانم. بعد بین بچه‌ها، از افرادی را که خوش صدا هستند و تسلط بیشتری بر قرآن کریم و روان خوانی آن دارند، کمک می‌گیرم تا چند نفر از آن‌ها بخوانند و بقیه گوش کنند. در بعضی از کلاس‌ها بچه‌ها می‌گویند شما بخوانید ما با شما هم خوانی می‌کنیم. من می‌خوانم آن‌ها جواب می‌دهند. بعد از این کار به سراغ ترجمه آیات و تکمیل ترجمه می‌رویم. البته قبل از اینکه آیات را ترجمه و تکمیل کنیم، من به بچه‌ها می‌گویم توضیحاتی را که در زمینه تکمیل ترجمه آمده، مرور کنند تا آمادگی داشته باشند. بعد می‌گوییم آیه را ترجمه کنند و از دوستان کمک می‌گیریم و در نهایت هم من به آن‌ها ترجمه نهایی را می‌گویم و به همین نحو جلو می‌رویم.

ع حاج آقا اگر شما به‌عنوان یک مؤلف بخواهید برای پایه‌های اول، دوم و سوم دبیرستان کتاب درسی بنویسید، این سه کتاب را چه‌طور می‌نویسید؟ چه چیزهایی را در آن وارد می‌کنید؟

ع روشندل: به نظر من همین کتابی که نوشته شده است، با انجام اصلاحاتی که دوستان گفتند، کتاب خوبی می‌شود. اگر پیام آیات زیر هر آیه آورده شود، کفایت می‌کند. کمبودی که ما داریم، متأسفانه در خود معلم‌هاست. یعنی احساس می‌شود در مواردی خود معلم در روان خوانی و روخوانی قرآن ضعف دارد.

ع اربابی: بله، به عقیده من هم بعضی از معلم‌ها خودشان در روخوانی مشکل دارند. ما در این مورد

چون دانش آموز معانی آیات را به درستی درک نکرده است و روی تلاوت قرآن هم تسلط ندارد، در قسمت استخراج پیام آیه دچار مشکل می‌شود

خواسته‌هایی داریم که ای کاش مسئولین واقعاً آن‌ها را پیگیری کنند. ما همکارانی داریم که یا تجربه ندارند یا کم‌تجربه هستند. خوب است برای تقویت بنیة علمی آن‌ها کلاس‌های ضمن خدمت بگذارند.

✿ **قرار است بچه‌ها در دوره دبیرستان تدبیر در قرآن را یاد بگیرند به نظر شما در کتاب فعلی چه قدر دانش‌آموزان می‌توانند به تدبیر برسند و روش تدبیر در قرآن را بیاموزند.**
✿ **متکی:** از نظر بنده باز برمی‌گردد به کارکرد دبیر ما. یعنی دبیر چه‌طور با دانش‌آموز خود کار کند.
✿ **شما به موضوع دبیر اشاره می‌کنید، اما ظرفیت این کتاب چه‌قدر است؟**

✿ **متکی:** خود کتاب موفق است، اما شرطش این است که دبیر بتواند آنچه را که مؤلف کتاب خواسته است، اجرا کند. اگر بتواند آن روش را اجرا کند، حدوداً ۸۰ تا ۹۰ درصد بچه‌ها می‌توانند تدبیر را یاد بگیرند. البته ما متأسفانه دانش‌آموزانی داریم که در اول دبیرستان سواد نوشتن و خواندن فارسی را هم ندارند. همکار سر باز معلم به یک روستا می‌رود و پنج پایه را درس می‌دهد. این دانش‌آموز بالا می‌آید و به دبیرستان می‌رسد. چه انتظاری داریم؟

✿ **خانم میری شما چه‌طور؟**

✿ **میری:** کتاب خوب است. بستگی به دبیر دارد.

✿ **روشندل:** نظر من هم مساعد است. در حد استعدادی که دانش‌آموزان ما دارند، خود کتاب توانایی‌اش را دارد. البته تدبیر در قرآن مراتب دارد.

✿ **همکاران در موضوع کتاب بحث دیگری ندارند.**

✿ **متکی:** از نظر من کتاب دینی و قرآن ۱ برای دانش‌آموز اول دبیرستان خیلی سنگین است. مطالبش در عین حال که مفید است، سنگین است.

✿ **اربابی:** این کتاب از نظر درس قرآن خوب است، ولی از نظر معارف حرف آقای متکی صحیح است.

✿ **روشندل:** مشکل اینجاست که مثلاً دبیر ما وقتی که تدریس می‌کند، به تعریف ایمان که می‌رسد، به دانش‌آموزان می‌گوید زیر آن خط بکشید. در نتیجه دانش‌آموز مقید به نوشته کتاب می‌شود و دیگر خودش فکر نمی‌کند. این مشکلی است که در اینجا احساس می‌شود. دانش‌آموزان به ما می‌گویند آقا به ما سؤال بگویید. وقتی هم که سؤال می‌دهیم می‌پرسند: جوابش از کجا تا کجاست؟ این باعث شده است که فکر دانش‌آموز به مطالب کتاب محدود شود.

✿ **میری:** در درس صفات ثبوتی و سلبی که چهار پنج صفت از هر کدام در کتاب آمده است، به بچه‌ها گفتم که برای جلسه بعد به عنوان تحقیق در مورد همین دو نوع صفت از کتاب یا اینترنت مطلب بیآورند. بچه‌ها وقتی مطالب خود را آوردند، مباحث برای آن‌ها خیلی بهتر جا افتاد و با این کار دیگر مطالب فقط مختص همان چند کلمه داخل کتاب نبود و خیلی گسترده‌تر شد. بعد هم دانش‌آموزان مطالب را سر کلاس خواندند و مطرح شد که صفات ثبوتی و سلبی این است. به این ترتیب بچه‌ها

در تعریف ایمان مشارکت کردند.

✿ **برای اینکه دبیر دینی و قرآن ارتقا پیدا کند و صلاحیت‌هایش بهتر شود، همکاران چه توصیه‌هایی دارند؟**
✿ **متکی:** اولین کار، آموختن روش تدریس و کلاس‌داری است. آنچه را که هدف ما بوده است، باید در کلاس پیاده کند. باید دانش‌آموز را وارد بحث کند و به مشارکت وا دارد.

✿ **روشندل:** من هم با نظر آقای متکی موافقم. اضافه بر آن، کلاس‌های آموزش ضمن خدمت بگذارند تا به ما کمک شود.

✿ **اربابی:** بنده هم همین نظرات را قبول دارم و دیگر اینکه همکاران تجربیات خود را که در این چند سال به‌دست آورده‌اند برای دیگران بگویند تا کسانی که در درس دادن هر یک از مباحث مشکل دارند، از این تجربیات استفاده کنند. متأسفانه در خیلی از جاهای سیستان و بلوچستان همکاران درس‌های غیرمرتبط تدریس می‌کنند.

✿ **متأسفانه در کل کشور این‌گونه است و زمان می‌برد تا درست شود. اغلب همکاران گفتند که خودشان سر کلاس می‌خوانند و بعد می‌بینید که کدام یک از بچه‌ها بهتر می‌خواند، به او هم می‌گویند که بخواند. سر کلاس معلم بد نیست بخواند، ولی نخواند هم اشکالی ندارد. یا دانش‌آموز خوش‌صدا و آنکه بلد است بخواند، چرا بخواند؟ باید آن دانش‌آموزی بخواند که از همه ضعیف‌تر است. یعنی برای تعلیم رانندگی کسی پشت فرمان می‌نشیند و رانندگی می‌کند که توانایی ندارد.**

اینجا سر آن دانش‌آموزی بی‌کلاه می‌ماند که بلد نیست. خجالت هم می‌کشد معلم هم به او نمی‌گوید که بخواند.

✿ **روشندل:** ما اول که تدریس می‌کنیم، این کار را انجام می‌دهیم و گرنه روزهای بعد از تک‌تک دانش‌آموزان می‌پرسیم. این فقط صرفاً برای راهنمایی دانش‌آموز نابلد است. یعنی اول ما به او یاد می‌دهیم که این‌طور بخوان و بعد از او می‌پرسیم.

✿ **میری:** می‌گویید که اولویت‌بندی کنیم که فقط دانش‌آموزان ضعیف بخوانند و آن‌هایی که خوب می‌خوانند، نخوانند.

✿ **اصل حرف بنده این است، سر کلاس قرآن دانش‌آموزی باید بیشتر از همه بخواند که از همه ضعیف‌تر است و دانش‌آموزی که بلد است، باید کمتر از همه بخواند. اما اینکه ضعیف است باید خیلی تلاش کند. دانش‌آموزی که غلط دارد، نیازی نیست که همه غلط‌های او را بخواهیم در یک جلسه تصحیح کنیم. به هر حال باید قرائت در خدمت مفاهیم و مفاهیم در خدمت قرائت باشد.**
✿ **متکی:** رمز موفقیت ما پرسش در هر جلسه است. بنده برای تمام همکاران نوشته‌ام و به مدارس فرستادم که اولین کار پرسش است.

✿ **از وقتی که گذاشتید، بسیار ممنون هستیم.**

مشکل اینجاست که مثلاً دبیر ما وقتی که تدریس می‌کند، به تعریف ایمان که می‌رسد، به دانش‌آموزان می‌گوید زیر آن خط بکشید. در نتیجه دانش‌آموز مقید به نوشته کتاب می‌شود و دیگر خودش فکر نمی‌کند